

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

z małej szkoły
w wielki świat

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Jak dziecko poznaje i zmienia świat podczas zajęć szkolnych.

Doświadczenia z pierwszego roku realizacji projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”

Mało liczne klasy, silne związki z lokalnym środowiskiem, rodzinna atmosfera – to specyfika małych wiejskich szkół podstawowych. Czy możliwa jest zmiana ich dotychczasowego sposobu pracy? Czy uczniowie tych szkół ruszą kiedyś bez kompleksów w świat? Autorka artykułu stara się dać odpowiedź na te pytania, popularyzując pracę metodą projektów edukacyjnych.

Czy w polskich szkołach często można zobaczyć 6–9-latkę, która zespołowo planując pracę, wyznacza sobie cele, są odpowiedzialne za ich realizację, podejmują działania badawcze i zmieniające świat wokół, dokonują samooceny i oceny działań kolegów? Czy publicznie prezentują to, czego się nauczyły, i uczą tego innych?

Naszym zdaniem nie. Właśnie dlatego w Federacji Inicjatyw Oświatowych i zaprzyjaźnionych organizacjach pozarządowych uznaliśmy, że czas to zmienić. W odpowiedzi na konkurs Ministerstwa Edukacji Narodowej złożyliśmy wniosek o środki na realizację autorskiego projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” (POKL 3.3.4., Priorytet III „Wysoka ja-

kość systemu oświaty” – Działanie 3.3. „Poprawa jakości kształcenia” – Poddziałanie 3.3.4 „Modernizacja treści i metod kształcenia”). W ramach tego projektu uczniowie 119 małych wiejskich szkół podstawowych od września 2010 roku realizują pod opieką nauczycieli projekty edukacyjne, których celem jest rozwijanie trzech kompetencji kluczowych (wybranych przez nas z unijnego katalogu):

- matematycznych i naukowo-technicznych,
- społecznych i obywatelskich,
- umiejętności uczenia się.

Zasady, którymi kierujemy się, realizując projekt „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”
Decydując się na realizację projektu, z peł-

nym przekonaniem wybraliśmy **metodę projektu edukacyjnego** jako podstawową metodę pracy. Ta decyzja nie była szczególnie oryginalna, ponieważ powszechnie wiadomo, że głównie metoda projektu pozwala na rozwijanie wszystkich trzech składników kompetencji: wiedzy, umiejętności i postaw. Znakomicie ułatwia również wspólną pracę uczniów o różnych możliwościach i potrzebach, sprzyja interdyscyplinarnemu podejściu do materiału nauczania.

Naszą intencją jest szerokie upowszechnienie tej metody w małych wiejskich szkołach podstawowych, na obu etapach edukacyjnych. Zależy nam więc na uwzględnieniu specyfiki

Wybieramy samorząd – SP w Giemlicach

Potrawy regionalne – SP w Maziarzach Starych

▶ tych szkół: mało licznych klas, silnych związków ze środowiskiem lokalnym, rodzinnej atmosfery.

Podstawowym warunkiem stawianym przez nas jest **realizacja projektów w grupach zróżnicowanych wiekowo** – jeden nauczyciel prowadzi zajęcia projektowe z grupą dzieci z klas I–III. W takiej grupie dzieci łączą się w zespoły zadaniowe również według zasady mieszania dzieci z różnych roczników, a nie zgodnie z przynależnością do klas, w których uczą się na co dzień. Wierzymy, że wypracujemy zasady i metody nauczania przydatne w nowoczesnie prowadzonych klasach łączonych, które powinny istnieć w wielu małych szkołach.

Kolejną zasadą realizacji naszych projektów jest **rozwijanie** trzeciej z wybranych unijnych kompetencji kluczowych – **umiejętności uczenia się**. Uznaliśmy, że jest równie ważna, jeśli nie ważniejsza, jak pierwsze dwie. To dzięki niej dzieci świadomie będą rozwijały kompetencje matematyczno-przyrodnicze oraz społeczne i obywatelskie.

W rozwijaniu kompetencji umiejętności uczenia się uznaliśmy za najważniejsze cztery elementy, które uwzględniamy w każdym z projektów i poddajemy ocenie ich rozwój.

Są to:

1. Zarządzanie informacją – poszukiwanie informacji, selekcjonowanie i porządkowanie ich.
2. Uczenie się we współpracy – współdziałanie i konsekwentne przestrzeganie zasad pracy w grupie.
3. Planowanie własnych działań – pracy, nauki.
4. Dokonywanie adekwatnej samooceny.

Umiejętność uczenia się rozwijamy w dwójki sposób:

- wyraźnie zaznaczając w strukturze każdego projektu edukacyjnego jego etapy. Zarówno nauczyciel, jak i uczestniczący w projekcie uczniowie świadomie przystępują do kolejnych etapów: formułowania problemu i celów działań, poszukiwania informacji, planowania pracy, działania, prezentacji wyników oraz refleksji nad własną pracą i jej efektami;
- konsekwentnie stosując w każdym projekcie ocenianie kształtujące – uczniowie wspólnie formułują cele w zrozumiałym dla siebie języku, a gdy już zaplanują działania, razem wypracowują kryteria, jakie powinien spełnić planowany produkt. Osiągnięte efekty oceniają, stosując samoocenę, ocenę koleżeńską oraz przyjmując informację zwrotną od nauczyciela.

Bardzo ważnym elementem naszych projektów edukacyjnych jest ich **silny związek**

ze środowiskiem lokalnym. Uczniowie w każdym z projektów korzystają z różnorodnych źródeł wiedzy – nie tylko internetu i szkolnej biblioteki, lecz także wiedzy ich rodzin i innych mieszkańców wsi. W działania każdego projektu włączają się rodzice dzieci i mieszkańcy wsi – w roli ekspertów, np. w dziedzinie szycia, gotowania, jako znawcy miejscowej historii czy świata przyrody. W każdym projekcie uwzględniane są potrzeby i możliwości lokalne, więc pomimo że nauczyciele mają opracowane przez ekspertów scenariusze projektów, maksymalnie dostosowują je do lokalnej specyfiki. W każdym działaniu wykorzystywane są lokalne zasoby – materialne, ludzkie, terenowe. Pokazujemy, że uczniowie wiejskich szkół nie muszą oglądać obcego świata w podręcznikach, gdzie na ilustracjach widzą Warszawę, Kraków czy góry lub morze; mogą wyjść poza szkołę i tam poznawać świat realny. Nasze maluchy badają i poznają świat wokół siebie – społeczny i przyrodniczy, ale także uczą się go zmieniać, mieć na niego wpływ.

Co dzieci robią w naszym projekcie?

W ciągu roku szkolnego 2010/11 każdy z uczniów klas I–III szkół uczestniczących w projekcie „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” uczestniczył w dziesięciu projektach edukacyjnych: pięciu matematyczno-przyrodniczych oraz pięciu społeczno-obywatelskich.

Zadania w projekcie PORTRETY – SP w Biesalu

Samoocena pracy grupowej – SP w Templewie

► Projekty edukacyjne rozwijające kompetencje społeczne i obywatelskie miały przede wszystkim na celu rozwinięcie wybranych trzech umiejętności:

1. Wyrażanie własnej opinii oraz udział w procesach decyzyjnych.
2. Konstrukttywne uczestnictwo w działaniach społeczności lokalnej i sąsiedzkiej.
3. Zainteresowanie przeszłością i przyszłością swojej okolicy oraz jej rozwojem społeczno-gospodarczym.

W projektach matematyczno-przyrodniczych najważniejsze było dla nas rozwijanie:

1. Umiejętności rozumowania w sposób matematyczny oraz stosowania głównych zasad i procesów matematycznych (mierzenie, skala) w sytuacjach codziennych.
2. Umiejętności posługiwania się danymi naukowymi, narzędziami i urządzeniami technicznymi do osiągnięcia celu bądź podjęcia decyzji oraz umiejętność wyciągnięcia wniosku na podstawie dowodów.
3. Wrażliwości na skutki, jakie podejmowane działania mogą przynosić poszczególnym ludziom, ich społecznościom, a także całej Ziemi.

Pierwsze zetknięcie uczniów klas I–III z nową metodą pracy nastąpiło w projekcie edukacyjnym „**Portrety**”. Jego istotą było wzajemne poznanie się w czasie zajęć,

z założenia organizowanych dla uczniów z trzech roczników razem (kl. I–III), oraz stworzenie okazji do wypracowania reguł pracy zespołowej, które będą ważne podczas realizacji kolejnych projektów edukacyjnych. Dzieci ustalały, czego chciałyby dowiedzieć się o innych, spisywały cechy wywiadu, w którym zdobędą pożądane informacje, dobierały się w pary i przeprowadzały wywiady. Potem, na podstawie uzyskanych informacji, tworzyły portrety kolegów, oddając to, co już o nich wiedzą. Podsumowaniem była organizacja wernisażu prac dla starszych uczniów, pracowników szkoły i rodzin dzieci.

W tym projekcie dzieci po raz pierwszy miały okazję wspólnie pracować etapami: formułowały cele, planowały działania, zdobywały niezbędne informacje, prowadziły działania, prezentowały efekty zrealizowanego zadania i refleksje na ten temat.

Projekt „Portrety” był pierwszym z pięciu projektów społeczno-obywatelskich, w jakich w roku szkolnym 2010/11 wzięli udział wszyscy uczniowie ze szkół uczestniczących w naszym projekcie. Kolejne poświęcone były następującej tematyce:

„**Szkolne reguły – nasze znaki drogowe**” – w tym projekcie dzieci rozpoczęły od obserwacji ruchu drogowego w swojej miej-

scowości oraz poznania jego reguł. Obejrzały znaki drogowe i zastanowiły się czemu służą. Następnie obserwowały zachowania uczniów w swojej szkole i dyskutowały, jakie „znaki drogowe” powinny je regulować i gdzie należałoby je umieścić. Zaprezentowały znaki i hasła formułujące reguły i powiesiły je na terenie szkoły. Tak powstał szkolny „kodeks drogowy” wynikający z realnych potrzeb dzieci.

Kolejny projekt to „**Wybieramy przedstawicieli Samorządu Uczniowskiego**”.

W wyniku wdrożenia projektu najmłodszy uczniowie mogą w szkole współdecydować o szkolnych sprawach, które ich dotyczą. Uczniowie klas I–III aktywnie włączyli się w kampanię wyborczą do władz Samorządu Uczniowskiego. Najpierw dowiedzieli się, jakie uprawnienia ma SU w szkole i dyskutowali, co dla nich z tego wynika, potem zastanowili się, co to znaczy być czymś przedstawicielem, jakich cech, postaw i umiejętności oczekivaliby od swojego reprezentanta. Po sformułowaniu kryteriów, jakie powinien spełniać kandydat, zgłosili przedstawicieli klas I–III do wyborów władz SU i wraz z uczniami klas IV–VI przeprowadzili profesjonalną kampanię swoich kandydatów. Kulminacją był dzień wyborczy. Od tej pory klasy I–III „naszych” szkół mają swoich przedstawicieli we władzach SU i monitorują ich pracę.

Projekty mundurków – SP w Bożejewicach

▶ W projekcie „**Dzień zabaw ze świata**” przyszedł czas na zrobienie czegoś dla innych – dzieci poznały najróżniejsze zabawy pochodzące z innych krajów, a potem zaplanowały i zorganizowały zabawę dla dzieci w wieku przedszkolnym z całej miejscowości. Podczas zabawy były gospodarzami i uczyły maluszki świeżo poznanych zabaw. Pierwszy raz mogły uzyskać informacje zwrotne o swojej pracy od jej beneficjentów.

W projekcie „**Skarby naszej wsi**” uczniowie zastanawiali się, co może być skarbem i dla kogo, analizowali pojęcie „skarb”. Konstatawali, że i oni są skarbami jako osoby wyjątkowe i niepowtarzalne. Następnie w trakcie spaceru po swojej miejscowości szukali budynków, miejsc, osób, które są skarbami dla nich i miejscowej społeczności. W wyniku wizji lokalnej powstały wykonane przez dzieci miniprzewodniki po okolicy. Zostały w nich zaznaczone i opisane, nierzadko wierszem, ważne miejsca – skarby ich wsi – oraz trasa spaceru. Dzieci prezentowały przewodniki swoim rodzinom, mieszkańcom wsi, sołtysowi i radzie sołectkiej.

Projekty matematyczno-przyrodnicze poruszały wiele zagadnień ważnych w codziennym życiu, dając okazję do zastosowania wiedzy i umiejętności matematycznych na co dzień oraz poznania świata przyrodniczego okolic szkoły.

W projekcie „**Słuchanie świata – co dźwięcy i kwiczy w naszej okolicy?**” na początek dzieci wysłuchały nagrań najróżniejszych dźwięków, odgadywały ich pochodzenie, nazywały je, słuchały muzyki i ryśowały to, co słyszą, zastanawiały się, które dźwięki są przyjemne, a które nie. Następnie z dyktafonami wybrały się na spacer, aby posłuchać odgłosów przyrody ożywionej i nieożywionej oraz wydawanych przez ludzi i urządzenia i aby je nagrać. W szkole analizowały nagrania i określały cechy dźwięków przyjaznych i szkodliwych dla ludzi i zwierząt. Sformułowały zasady, których przestrzeganie jest ważne dla naszego zdrowia. Na koniec uczniowie zbudowali proste instrumenty i przygotowali koncert, który dali dla rodzin i mieszkańców wsi, używając wykonanych przez siebie instrumentów.

„**Urządzenia dawniej i dziś**” – w projekcie dzieci poznały zastosowanie rozmaitych urządzeń domowych i dowiedziały się o ich ewolucji w ciągu życia rodziców i dziadków. Poznały zasady bezpiecznego użycia na co dzień potrzebnych urządzeń. Uczniowie dyskutowali o tym, jakie urządzenia są w domu niezbędne i czy bez nich można sobie poradzić. Porozmawiali z rodzicami i dziadkami o tym, jak kiedyś wykonywali oni prace domowe. Przeszukali swoje domy i przynieśli urządzenia już nie-

używane. Przeanalizowali różne sposoby wykonywania tych samych prac przy pomocy różnych urządzeń. Porównali działanie dawnych i współczesnych urządzeń. Opracowali opisy starych urządzeń i przygotowali ich wystawę.

„**Potrawy regionalne**” – uczniowie zastanowili się, jak na to co jemy wpływa miejsce, w którym mieszkamy, dowiedzieli się od swoich rodziców, babć i dziadków, jakie potrawy są charakterystyczne dla ich regionu. Poznali sposoby zapisywania przepisów kulinarnych, miary i wagi w nich stosowane. Opracowali komputerowo zebrane przepisy, stosując przy ich redagowaniu ustalone wcześniej kryteria, wykonali ze zgromadzonych opracowań książki kucharskie, które zaprezentowali rodzicom i innym mieszkańcom wsi. W wielu szkołach wykonali przy pomocy babć i mam potrawy opisane w książce.

Projekt „**Pracownia krawiecka – szyjemy mundurki ekologiczne na miarę**” cieszył się ogromnym powodzeniem. Dzieci najpierw zastanawiały się, na czym polega szycie na miarę. Mierzyły siebie nawzajem, porównując wyniki pomiarów. Poszukały w internecie ciekawych mundurków szkolnych z całego świata. Uczniowie zaprojektowali swoje mundurki według ustalonych wspólnie kryteriów. Zaplanowali, z jakich

Raport dostępny na stronie www.malazskola.pl

► materiałów chcą je wykonać i co jest im do tego potrzebne. Nauczyli się zdejmować miarę i rysować wykrój. Na koniec dzieci uszyły mundurki i zaprezentowały je podczas przygotowanego przez siebie pokazu szkolnej mody.

„**Rady na odpady**” – uczniowie rozpoczęli od zbadania śmieci wyrzucanych do koszy w ich klasach. Wybrali kilka rodzajów odpadów i przeprowadzili doświadczenie – zakopali je w ziemi na pewien czas i sprawdzili, jak się zmieniły. Wyciągnęli wnioski z tego badania i poszukali informacji o tym, jak długo rozkładają się śmieci, przeprowadzili też ankiety z mieszkańcami wsi dotyczące ich wiedzy na ten temat. Uczniowie sformułowali zasady postępowania z różnymi odpadami i sprawdzili w okolicy, gdzie mieszkańcy je wyrzucają, czy są one segregowane itp. Dzieci zaprojektowały i przygotowały plakaty promujące opracowane zasady i rozwiesiły je w różnych punktach wsi.

Jak widać z powyższych opisów, tematyka realizowanych projektów edukacyjnych jest bardzo bogata i stwarza okazję do podjęcia różnorodnych działań. W latach 2011/12 i 2012/13 uczniowie nadal będą pracowali metodą projektu, realizując rocznie po cztery projekty edukacyjne matematyczno-przyrodnicze i po cztery projekty społeczno-obywatelskie.

Wyzwania, przed jakimi stanęli nauczyciele pracujący metodą projektów edukacyjnych

Systematyczna praca metodą projektu dla wielu nauczycieli nie była prostym zadaniem. Wymagała przede wszystkim zmiany podejścia do procesu nauczania. Największymi wyzwaniami były:

- zmiana postrzegania roli nauczyciela – w metodzie projektu, nawet gdy jest stosowana w pracy z małymi dziećmi, nauczyciel jest tylko moderatorem procesu, strażnikiem realizacji założonego planu, służy pomocą wtedy, gdy uczniowie wyraźnie jej potrzebują. Dla wielu nauczycieli taka zmiana była bardzo trudna i zajęła im wiele czasu, by mogli przekonać się, że nawet tacy mali uczniowie potrafią samodzielnie pracować, rozwiązywać problemy, ustalać reguły i się ich trzymać, mają własne opinie;
- prowadzenie zajęć w grupie zróżnicowanej wiekowo – część nauczycieli na początku twierdziła, że uczniowie, którzy jeszcze nie umieją pisać i czytać, nie mają co robić w projekcie. Znowu trzeba było wiele czasu i doświadczeń, aby docenić wartość myślenia i działania małych uczniów, niekoniecznie opartego na szkolnych umiejętnościach czytania i pisania. Z czasem okazało się, że z obecności starszych i młodszych uczniów w grupie korzystają jedni i drudzy – starsi, ucząc młodszych, doceniają swoją wiedzę

i umiejętności, mają poczucie sprawstwa, uświadamiają sobie, co umieją i zastanawiają się, jak to przekazać innym. Młodszy uczniowie czują się wyróżnieni przez starszych kolegów, chcą jak najszybciej im dorównać, uczą się wielu rzeczy łatwiej i chętniej od kolegów niż od dorosłych;

- docenienie przez nauczycieli roli procesu dochodzenia do założonego celu, uznanie, że proces jest ważniejszy niż efekt, taki jak np. prezentacja przed szkołą i lokalnymi władzami. Powzięcie przekonania, że trzeba przekazać uczniom odpowiedzialność za produkt i powstrzymać się od jego poprawiania i ulepszania oznaczało dla wielu nauczycieli długotrwałe przystosowywanie się. Również uznanie, że nieudana prezentacja może też być sukcesem dydaktycznym, pod warunkiem że na etapie refleksji dzieci dojdą do wniosków, co było tego przyczyną i co trzeba zmienić w przyszłości w swojej pracy. Proces jest trudny, ale kluczowy dla rozwijania uczniowskich kompetencji społecznych i obywatelskich oraz umiejętności uczenia się.

Co o efektach projektu po pierwszym roku jego realizacji sądzą sami nauczyciele

1. „Największym sukcesem według mnie był przełom, jaki nastąpił na polu integracji wiekowej w poszczególnych grupach, oraz organizowanie pracy tak, aby wszy-

1. scy członkowie grupy mieli możliwość wykazania się podczas realizacji kolejnych zadań” – Arleta Wilk, SP w Grzybowie.

2. „Cały proces myślowy, jaki miał miejsce w realizacji projektu *Rady na odpady* – od postawienia hipotezy aż do wyciągnięcia wniosków – to wielkie osiągnięcie młodych naukowców badaczy. Było to tym cenniejsze, że poparte bezpośrednimi obserwacjami, doświadczeniami i sondażami. To właśnie motywowało, stwarzało poczucie autentycznego poszukiwania i znajdowania w rezultacie własnych propozycji rozwiązań poważnego problemu” – Halina Kaźmierczak, SP w Wielowsi.

3. „Oczywiście, że zmiany są. Przede wszystkim coraz lepsza praca w grupach. Tym razem nie musiałam ingerować, gdy liderzy grup rozdzielali pracę związaną z poszukiwaniem informacji o wylosowanych kontynentach. Potrafili też dokonać samooceny, kto z nich zadanie wykonał bardzo dobrze, a kto nie. Coraz mniej musimy poświęcać czasu, by uspokoić wszystkich” – Irena Mościcka, SP w Galinach.

4. „Cieszę współpracą, wyciąganie wniosków i refleksja – dziś słyszałam od niektórych uczniów, że przy następnym projekcie będą lepiej pracować. Taka samoocena jest ważna. Ale byli i tacy, którzy powiedzieli, że sporo się nauczyli, bo wiedzą już jak pracować z innymi, być odpowiedzialni za wspólne zadanie i że świetnie się bawili” – Anna Grzybowska, SP we Włodowicach.

5. „W naszej szkole cieszymy się z postępu uczniów. Poznajemy je, obserwując sposób pracy na zajęciach – coraz mniej kłótni, dzieci stają się coraz bardziej otwarte i odważniejsze. Chętnie pokazują, czego się nauczyły lub co wypracowały. Mają ciekawe pomysły na prezentacje. Zdają sobie sprawę z tego, że mogą wpływać na to, co robią i chcą robić” – Jolanta Głogiewicz, SP w Pilszczu.

My również widzimy pierwsze efekty realizacji projektu (planujemy badanie przyrostu kompetencji testami specjalnie przygotowanymi przez Instytutu Badań Kompetencji z Wałbrzycha). Mamy na-

dzieję, że projekt „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” umożliwi zmianę sposobu pracy małych wiejskich szkół, które staną się placówkami środowiskowymi, wykorzystującymi nowoczesne metody nauczania i organizującymi swoją pracę w sposób efektywny. Wierzymy, że uczniowie takich małych szkół ruszą bez kompleksów w wielki świat, w wyniku działań projektowych dobrze poznają swoje miejscowości, silniej się z nimi zwiążą i pokochają je, bo tylko wtedy zechcą do nich kiedyś wrócić i czynić lepszymi miejscami do życia.

Projekt „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” (POKL 3.3.4) jest realizowany przez partnerstwo w składzie: Lider – Federacja Inicjatyw Oświatowych, Partnerzy – Fundacja Wspomagania Aktywności Lokalnej FALA, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Fundacja Civis Polonus, Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin.

Więcej o projekcie można przeczytać na stronie www.malaszkoła.pl

Elżbieta Tołwińska-Królikowska

